

Capítol 1

EL CONTRAST ENTRE LA NORMATIVA I LA REALITAT

Inés Crosas Remón

Aquest capítol té la finalitat de mostrar la distància que existeix entre allò que la llei defensa i el que les dades demostren sobre l'autonomia i llibertat de la dona amb diversitat funcional¹. Senzillament vol posar de manifest la realitat en la que es troba actualment el col·lectiu i fer palès, un cop més, com l'aplicació de normatives resulta insuficient si no ve acompanyada de voluntat política, conscienciació social i cooperació conjunta.

Per aquesta raó, l'article comença descrivint els progressos legislatius nacionals que s'han dut a terme, en primer lloc, en l'àmbit de la diversitat funcional i, en segon lloc, en el de la violència de gènere. Al final d'aquest apartat també s'inclouen les majors debilitats que la legislació espanyola i catalana encara presenten en aquestes qüestions. Així doncs, la teoria o normativa dominant sobre l'objecte d'estudi tindrà un interès prioritari.

La següent secció s'endinsa en les respostes de les pròpies dones amb diversitat funcional a les enquestes oficials i entrevistes de treballs acadèmics. Per tant, intenta apropar-se el màxim possible a la realitat que envolta a aquestes dones. Per un costat, exposa les característiques socioeconòmiques del grup estudiat, és a dir, els seu nivells d'estudis, situació laboral i econòmica, salut i relacions socials. Per l'altre, indica la proporció de dones amb diversitat funcional que pateixen o han patit violència de gènere. En aquest punt també s'observen els resultats d'altres recerques internacionals sobre la temàtica d'estudi, els quals adverteixen del seu caràcter global.

Per acabar, s'aporten unes breus conclusions que ajuden a interpretar de manera general el capítol, repensant la transcendència i significat dels fets. Cal remarcar que la revisió sistemàtica dels fonaments legals i estadístics es valora com una manera de contribuir a la visibilització i incorporació de la dona amb diversitat funcional en l'escenari polític i social.

¹ Excepte en els casos de noms d'organismes o textos oficials i de cites textuais, la paraula "discapacitat" s'ha substituït pel terme "diversitat funcional" amb l'objectiu de començar a aplicar el gir hermenèutic que proposen els *Disability Studies* i, particularment, el Fòrum de la Vida Independent en aquest camp de pensament.

1. Marc Legal de la Diversitat Funcional i la Violència de Gènere

La ratificació per part d'Espanya de la *Convenció Internacional sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat* (CDPD) l'any 2008 va suposar l'inici d'un procés d'anàlisi, adaptació i revisió transversal de l'ordenament jurídic espanyol en l'àrea de la diversitat funcional. Aquest procediment va començar a materialitzar-se a finals de l'any 2010, un cop es va aprovar el Projecte de Llei que regularia qüestions com l'accessibilitat, l'ocupació o la igualtat d'oportunitats d'acord amb els estàndards defensats per la corresponent convenció de les Nacions Unides. De fet, aquell mateix any Espanya es convertiria en el primer país del món en presentar davant del *Comitè dels Drets de les Persones amb Discapacitat*² el seu informe sobre les mesures i els progressos assolits en el camp de la diversitat funcional conforme als dictàmens de la CDPD. Després de superar les corresponents fases de tramitació parlamentària, el 3 d'agost de 2011 entrava en vigor la llei 26/ 2011, *de Adaptación normativa a la Convención Internacional sobre los Derechos de las Personas con Discapacidad*, i amb ella la modificació d'una vintena de lleis. El següent pas va ser procedir a l'adaptació de la regulació parlamentària en matèria de diversitat funcional. Per aquest motiu, el 17 de setembre de 2011 es publicava al BOE el Reial Decret 1276/2011, el qual modificava onze reials decrets en els àmbits del transport, la sanitat, la tecnologia, els productes i serveis de la Societat de la Informació, i els mitjans de comunicació social. A més a més, en el termini d'un any des de l'entrada en vigor de la llei 26/2011 s'havien de refondre els següents textos legals: *la Ley 13/1982, de integración social de los minusválidos (LISMI)*; *la llei 51/2003, de igualdad de oportunidades, no discriminación y accesibilidad universal de las personas con discapacidad (LIONDAU)*; i, per últim, *la llei 49/2007, de infracciones y sanciones en materia de igualdad de oportunidades, no discriminación y accesibilidad universal de las personas con discapacidad*. Finalment, el 3 de desembre de 2013, tot coincidint amb la celebració del *Dia Internacional de les Persones amb Discapacitat*, es va publicar al BOE el text refós de la *Ley General de Derechos de las*

² El *Comitè dels Drets de les Persones amb Discapacitat* és l'òrgan d'experts i expertes independents que supervisen l'aplicació de la CDPD per part dels Estats Membres.

Personas con Discapacidad y de su Inclusión social a través d'un Reial Decret Legislatiu (1/2013).

L'objectiu principal d'aquesta llei és l'assoliment de l'exercici real i efectiu dels drets de les persones amb diversitat funcional tant a través de la promoció de la seva autonomia personal, accessibilitat universal, ocupació i inclusió en la comunitat i vida independent, com de l'eradicació de tota forma de discriminació existent. Així doncs, es pot comprovar com el Principi de Llibertat en la Presa de Decisions juga un paper essencial en aquesta disposició normativa. En referència a la conceptualització de les persones amb diversitat funcional, la llei indica que són aquelles que presenten “deficiencias físicas, mentales, intelectuales o sensoriales, previsiblemente permanentes que, al interactuar con diversas barreras, puedan impedir su participación plena y efectiva en la sociedad en igualdad de condiciones con los demás³.” D'altra banda, gran part del text es dedica a explicar cadascun dels drets específics que corresponen a les persones amb diversitat funcional. Aquests serien els següents: el dret a rebre un conjunt de prestacions econòmiques i socials; el dret a la protecció de la salut, en especial salut mental i reproductiva; el dret a l'atenció integral; el dret a una educació inclusiva, gratuïta i de qualitat; el dret a una vida independent; el dret al treball; el dret a la protecció social; el dret a la participació en els assumptes públics; i el dret a la igualtat d'oportunitats. Paral·lelament, la llei recull la definició de tots els tipus de discriminacions existents (directa, indirecta, per associació i assetjament), tot emfatitzant la necessitat de protegir a aquelles persones que pateixen situacions d'acusada vulnerabilitat i discriminació múltiple. Les dones i també les persones menors o les residents en l'àmbit rural amb diversitat funcional entrarien en la categoria anterior i, per consegüent, són les que haurien de rebre un major suport polític, social i econòmic. És per això que les conductes qualificades com a infraccions “greus” passen a ser “molt

³ <http://www.boe.es/boe/dias/2013/12/03/pdfs/BOE-A-2013-12632.pdf>. Dins d'aquesta categoria també estarien emmarcades les persones reconegudes amb un grau de diversitat funcional igual o superior al 33 per cent; que reben algun tipus de pensió de la Seguretat Social lligada a certs graus de dependència; o que obtenen algun tipus de pensió de jubilació per diversitat funcional.

greus⁴ quan els seus autors han actuat, a més a més, moguts per raons de gènere, raça, orientació sexual, edat, etc. En tot aquest procés de garantia de drets, les administracions públiques tenen un paper clau, sent les encarregades d'establir mesures d'acció positiva per tal de prevenir i evitar el patiment de conductes desiguals i excloents. Per últim, cal recordar que la present llei exigeix que la defensa jurídica davant la discriminació s'apliqui amb independència del reconeixement oficial de la diversitat funcional determinada. D'acord amb el Consell Econòmic i Social, tot i que no aborda tots els problemes pendents de resolució en aquesta àrea, el Reial Decret 1/2013 redueix la dispersió normativa en l'àmbit de la diversitat funcional.

Un cop explicat breument l'origen i contingut de la principal llei reguladora de la diversitat funcional, cal tractar d'altres avenços normatius especialment rellevants per al present objecte d'estudi: la violència de gènere envers les dones amb diversitat funcional.

Des de fa més de 10 anys, la Llei Orgànica 1/2004, del 28 de desembre, de *Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género*⁵, dictamina quines mesures aplicar per tal de prevenir, sancionar i eradicar la violència de gènere. Aprovada gràcies a les reivindicacions del moviment feminista, l'anomenada Llei Integral interpreta la violència de gènere com un problema transversal que incideix en tots els sectors de la societat i que troba el seu origen en la desigualtat de sexes. És a dir, aquesta violència no es limita a l'àmbit privat sinó que representa un problema social de primer ordre, una vulneració dels drets humans i llibertats fonamentals. D'acord amb això, per tal de combatre la violència de gènere és necessària la participació i cooperació del conjunt de membres de la societat, des del sector judicial i de la seguretat fins a l'àrea de l'educació i la sanitat. En referència a la diversitat funcional, la Llei Integral introdueix millores importants amb l'objectiu de fer efectiva l'accessibilitat i garantir l'accés a la justícia de les dones amb diversitat funcional. Aquesta normativa parteix de la premissa de que aquest col·lectiu de dones es troba en una situació específica com a

⁴ Segons el Reial Decret Legislatiu 1/2013, les infraccions molt greus es sancionaran amb multes que partiran d'un mínim de 90.001 euros fins a un màxim de 1.000.000 d'euros.

⁵ <http://www.boe.es/boe/dias/2004/12/29/pdfs/A42166-42197.pdf>

conseqüència de la seva acusada exclusió social. La discriminació i l'exclusió seran les causes principals per les quals la dona amb diversitat funcional es trobarà amb un major risc de patir violència de gènere. Davant d'aquesta realitat, la Llei Orgànica 1/2004 vol garantir que les dones amb diversitat funcional víctimes de violència de gènere tinguin un accés integral a la informació sobre els seus drets i recursos existents. Així mateix, la llei requereix que la formació en matèria de violència de gènere que rebien els i les professionals de la seguretat i la justícia inclogui l'enfocament de la diversitat funcional. Per últim, la normativa ordena que les campanyes d'informació i sensibilització contra aquesta violència es realitzin de manera que es garanteixi l'accés de les persones amb diversitat funcional.

També resulta convenient revisar la recentment aprovada reforma de la Llei Orgànica 10/1995 del Codi Penal. Com a fet més destacable, aquesta modifica l'article 156 del Codi Penal relacionat amb l'aprovació de l'ús de l'esterilització forçosa en persones amb determinades diversitats funcionals. Concretament l'anterior article afirmava el següent: "Sin embargo, no será punible la esterilización de persona incapacitada que adolezca de grave deficiencia psíquica cuando aquella, tomándose como criterio rector el del mayor interés del incapaz, haya sido autorizada por el Juez, bien en el mismo procedimiento de incapacitación, bien en un expediente de jurisdicción voluntaria, tramitado con posterioridad al mismo, a petición del representante legal del incapaz, oído el dictamen de dos especialistas, el Ministerio Fiscal y previa exploración del incapaz." Aquesta acceptació de l'ús de l'esterilització forçosa en persones amb diversitat funcional comporta *per se* un atac directe als drets humans del col·lectiu. A més a més, tal com va afirmar oficialment la Comissionada de Gènere del CERMI⁶ Ana Peláez, l'aplicació d'aquesta pràctica ha afectat a les dones amb diversitat funcional de manera més freqüent i amb unes conseqüències encara més greus⁷. Posteriorment a la reforma, el nou article 156 puntualitza que la pràctica de l'esterilització forçosa acordada per un òrgan judicial només és acceptable en casos

⁶ El *Comité Español de Representantes de Personas con Discapacidad* (CERMI) és l'òrgan designat per a la promoció, protecció i supervisió de l'aplicació a Espanya de la CDPD.

⁷ <http://semanal.cermi.es/noticia/CERMI-pide-reforma-C%C3%B3digo-Penal-esterilizaci%C3%B3n-discapacidad.aspx>

excepcionals, en els quals es produeixi un greu conflicte de bens jurídics protegits. Per tant, malgrat que d'una manera difusa, s'ha aconseguit desvincular legalment l'esterilització forçosa de la diversitat funcional. En segon lloc, el document estableix la substitució dels termes pejoratius “minusvàlid” o “incapaç” per termes “més adequats” com “discapacitat” o “persona amb discapacitat necessitada d'especial protecció” del Codi Penal. Cal remarcar que l'eliminació d'aquests termes ja s'havia realitzat en l'ordenament jurídic espanyol arrel de la LIONDAU. Simultàniament, la reforma incrementa les penes en el cas de que la víctima sigui una persona amb diversitat funcional o que l'infractor hagi actuat per motius de diversitat funcional. En darrer terme, cal apuntar que el moviment associatiu a través de la seva pressió ha aconseguit evitar l'aprovació d'unes mesures de seguretat que amenaçaven d'una manera flagrant el dret a l'accés a la justícia de les persones amb diversitat funcional.

La Llei Orgànica 2/2010 i el Reial Decret-Llei 3/2013 són d'altres normatives a destacar a nivell nacional. En referència a la primera, s'estableixen mesures en l'àmbit sanitari per a reforçar la formació especialitzada de professionals mèdics en l'àrea de la diversitat funcional. Per exemple, a partir de cursos d'educació sobre l'atenció adequada que han de rebre les pacients amb diversitat funcional durant l'embaràs. En relació a la segona, es reconeix el dret a l'assistència jurídica gratuïta i immediata a les víctimes de violència de gènere, terrorisme i *trata* d'éssers humans. Entre aquestes víctimes, s'inclouen els i les menors d'edat i les persones amb diversitat funcional psíquica que han patit abusos.

Pel que fa a Catalunya, és important esmentar la Llei 5/2008, *del dret de les dones a eradicar la violència masclista*. Aquesta llei adopta mesures innovadores destinades a protegir a la víctima d'aquesta violència, com poden ser: la garantia d'accés prioritari als habitatges de promoció pública; la creació d'una xarxa d'atenció i recuperació⁸; i el dret a l'assistència jurídica. Un dels objectius específics de la llei és garantir l'exercici dels drets de les dones amb diversitat funcional a partir de l'eliminació de les barreres

⁸ Exemple: SIAD (Serveis d'Informació i atenció a les dones) i SIE (Serveis d'Intervenció Especialitzada en violència masclista).

d'accés a serveis i prestacions. Concretament, la normativa estableix que les dones amb un grau de diversitat funcional igual o superior al 33% i que pateixen violència masclista tenen dret a una millora econòmica temporal. Aquesta prestació es considera rellevant per tal d'agilitzar el procés de recuperació i reparació de l'afectada. D'altra banda, la Llei 25/2010, del llibre segon del Codi Civil de Catalunya, *relatiu a la persona i la família* també mereix especial menció. Aquesta pretén regular totes les situacions en les quals les persones amb diversitat funcional poden trobar-se, sempre d'acord amb les disposicions de la CDPD. Finalment, la Llei 13/2014 estableix les condicions d'accessibilitat necessàries perquè els espais públics, els edificis, els mitjans de transport, els productes, els serveis i els processos de comunicació garanteixin l'autonomia, la igualtat d'oportunitats i la no discriminació de les persones amb diversitat funcional.

Ja per últim, comentar que durant aquest 2015 el Parlament de Catalunya aprovarà la primera Llei d'igualtat entre homes i dones de Catalunya, que hauria de venir a sumar polítiques públiques dirigides a promoure la igualtat efectiva i l'apoderament de les dones des d'una mirada sensible a la diversitat d'aquestes.

Més enllà del terreny legislatiu, *la Estrategia Española sobre Discapacidad 2012-2020*⁹, aprovada l'octubre del 2011, representa el marc de referència de totes les polítiques públiques que s'implementen en el sector de la diversitat funcional actualment. Un dels seus principals àmbits d'actuació es centra en la igualtat i els col·lectius vulnerables. Per aquest darrer àmbit es proposen mesures com el desenvolupament d'una estratègia global d'acció contra la discriminació múltiple en les àrees de polítiques de gènere i infància, o la promoció de disposicions dirigides a la prevenció de la violència contra les dones amb diversitat funcional. No obstant, com a guia d'actuació específica més adient amb el nostre objecte d'estudi cal subratllar l'aprovació del *II Plan Integral de Acción de Mujeres con Discapacidad 2013-2016*¹⁰.

⁹ http://www.lamondcloa.gob.es/espana/eh14/social/Documents/estrategia_espanola_discapacidad_2012_2020.pdf

¹⁰ <http://www.once.es/new/plan-de-igualdad/documentos-de-interes/II%20Plan%20Integral%20de%20Accion%20de%20Mujeres%20con%20Discapacidad%202013-2016%20del%20CER-MI.pdf>

Aquest recull una sèrie de polítiques d'acció positiva i transversals encaminades a garantir la igualtat efectiva i real de les dones amb diversitat funcional, particularment pel que fa referència a la seva participació i integració plena en la vida social. El seu propòsit principal és eliminar les situacions de doble discriminació i exclusió social, econòmica i laboral que pateixen sovint les dones amb diversitat funcional. Documents de referència internacional¹¹ en el camp de la diversitat funcional han estat clau per a l'elaboració del Pla. Cal tenir en compte que la seva primera edició, corresponent als anys 2005-2008, va comportar certs progressos en la temàtica d'estudi. El *Plan de Acción para las Mujeres con Discapacidad 2007*, aprovat pel govern espanyol, o el *Plan de Acción Integral para las Mujeres con Discapacidad de Andalucía 2008- 2013*, aplicat pel govern d'Andalusia, en són alguns exemples. A banda d'això, també és important esmentar la *Estrategia Nacional para la Erradicación de la Violencia contra la Mujer 2013-2016* donat que conté mesures específiques dirigides a combatre la violència exercida en contra de la dona amb diversitat funcional. Aquestes mesures es basen en la millora de l'accessibilitat del col·lectiu als serveis d'atenció especialitzada i d'assessorament sobre la violència de gènere; la formació del servei sanitari i social en aquesta àrea; i el perfeccionament dels mètodes de recollida de dades.

Tot i l'existència d'un marc jurídic i polític reconeixedor dels drets de les persones amb diversitat funcional, encara queda un llarg camí de reformes i ajustaments per tal de que la legislació espanyola s'adapti plenament a la *Convenció Internacional sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat*. Algunes de les queixes que ha formulat el CERMI, com a màxim representant de les persones amb diversitat funcional a Espanya, han estat les següents:

En primer lloc, el comitè ha denunciat reiteradament la passivitat del govern a l'hora de fer efectiva la Llei 5/2003 (LIONDAU) relativa a l'accessibilitat a béns i serveis públics. Després de més de deu anys des

¹¹ *Convenció sobre l'Eliminació de totes les formes de Discriminació contra la Dona* (1979); *Convenció Internacional sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat* (2006); *Declaració del Mil·lenni* (2000); *Estratègia Europea 2010-2020: Un compromís renovat per una Europa sense fronteres*.

de la seva aprovació, encara no s'ha aconseguit un desenvolupament reglamentari complert de la llei que promou la igualtat d'oportunitats de les persones amb diversitat funcional. "En concreto, de los desarrollos reglamentarios previstos en la Ley 51/2003, falta por aprobar el real decreto regulador de las condiciones básicas de no discriminación y accesibilidad universal de las personas con discapacidad en el acceso a los bienes y servicios a disposición del público. Este reglamento es esencial para asegurar el acceso sin exclusiones ni discriminaciones de las personas con discapacidad a bienes básicos como la educación, la sanidad, la cultura y el ocio, entre otros entornos" (CERMI, 2013:17). En segon lloc, el CERMI ha declarat que els internaments forçosos dirigits a persones amb diversitats funcionals psíquiques són inconstitucionals d'acord amb la Sentència 131/2010 del Tribunal Constitucional. "Respecto de los tratamientos ambulatorios no consentidos, la Confederación Española de Agrupaciones de Familiares y Personas con Enfermedad Mental, FEA-FES, mantiene la necesidad de abandonar los tratamientos coactivos en pro de las terapias voluntarias que se adecúen a las necesidades de las personas con discapacidad psicosocial" (CERMI, 2013: 24). En tercer lloc, l'esmentat comitè contempla la política de copagament dels serveis socials, especialment en referència a l'autonomia personal i l'atenció a la dependència, com una mesura que expulsa a les persones amb diversitat funcional de les prestacions i les ajudes socials. En aquest sentit, la recentment aprovada llei *para la mejora de la calidad educativa*" (LOMCE) també s'ha considerat una provisió que mina el principi d'educació inclusiva i, per tant, incompleix les disposicions de la CDPD. En darrer lloc, el CERMI reclama la modificació de la Llei Orgànica de Reforma Electoral (LOREG) perquè priva del dret a sufragi a aquelles persones incapacitades per part d'un jutge o internades en centres psiquiàtrics per autorització judicial. Segons la *Confederación Española de Organizaciones en favor de las Personas con Discapacidad Intelectual o del Desarrollo* (FEAPS), un total de 80.000 persones a Espanya queden fora dels comicis electorals com a conseqüència d'una incapacitació judicial¹². Concretament a Catalunya aquest número ascendeix a un total

¹² <http://www.europapress.es/epsocial/discapacidad-00330/noticia-espana-desobedece-onu-impide-voto-80000-personas-discapacidad-20150412115237.html>

de 14.000 persones¹³. Des del mes d'abril de 2015, l'Associació *Discapacitat Intel·lectual Catalunya* (DINCAT) ha iniciat una campanya que pretén conscienciar sobre la situació de marginalitat política que viuen les persones amb diversitat funcional psíquica. De manera global, la campanya vol reivindicar el dret del col·lectiu a participar activament en totes les qüestions polítiques i públiques en condicions d'igualtat amb la resta de la ciutadania¹⁴.

Finalment, aclarir que el pròxim informe periòdic que Espanya enviarà al *Comitè dels Drets de les Persones amb Discapacitat* s'efectuarà abans del 3 de desembre de 2015.

1.1. Les Característiques Socioeconòmiques de la Dona amb Diversitat Funcional

Què significa ser dona i tenir una diversitat funcional? Quines oportunitats de progrés personal tenen les dones amb diversitat funcional? Aquestes últimes, resultarien menors o majors respecte als seus homòlegs masculins o la resta de dones? En aquest apartat intentarem respondre a algunes d'aquestes preguntes a partir de l'observació de les estadístiques disponibles a nivell de salut, educació, economia i societat que fan referència a la dona amb diversitat funcional a Catalunya i Espanya. Aquestes dades s'han extret principalment del *Informe Olivenza 2014 del Observatorio Estatal de la Discapacidad* i del *Análisis sobre la Macroencuesta de Violencia de Género de 2011*¹⁵.

Primerament és important apuntar que la comptabilització del nombre de persones amb diversitat funcional varia depenent de la base de dades consultada. Per exemple, la *Base de Datos Estatal de Personas con Discapacidad* limita la població amb diversitat funcional a aquelles persones

¹³ <http://www.elpuntavui.cat/article/2-societat/5-societat/847967-persones-amb-discapacitat-intel·lectual-reivindiquen-recuperar-el-dret-a-votar.html>

¹⁴ http://www.dincat.cat/la-vida-pol%C3%ADtica-claus-per-participar-hi-activament_216545.pdf

¹⁵ Els resultats de la *Macroencuesta de Violencia de Género 2011* es van obtenir a través d'entrevistes presencials a 8.000 dones representatives de la població femenina de 16 i més anys resident a Espanya.

amb una diversitat funcional administrativament reconeguda, és a dir, aquelles que tenen un grau de diversitat funcional superior o igual al 33%, segons el procediment de valoració establert pel RD 1971/1999 modificat pel RD 1856/2009. Contràriament, la *Encuesta de Integración Social y Salud* del *Instituto Nacional de Estadística* (INE) identifica les persones amb diversitat funcional a través de la interacció entre les possibles barreres a la participació social i les condicions de salut. Per tant, els resultats poden ser diferents segons la font estadística utilitzada.

D'acord amb la *Base de Datos Estatal de Personas con Discapacidad*, l'1 de gener de 2012, a Espanya, un total de 2.552.880 persones tenien una diversitat funcional administrativament reconeguda. D'aquestes 1.252.637 eren homes i 1.300.243 eren dones. La desagregació per sexe d'aquestes dades mostra una prevalença de la diversitat funcional reconeguda lleugerament major per les dones (54,25 per 1.000 habitants) que pels homes (53,77 per 1.000 habitants). Malgrat això, la presència femenina només supera a la masculina en els grups d'edat més avançada, succeint tot el contrari entre els grups de joves i adults en edat laboral (Informe Olivenza 2014: 455). Aquesta concentració de la diversitat funcional en els grups de dones amb una edat més avançada també es contempla en els resultats de la *Macroencuesta de Violencia de Género 2011* (p. 86): "Así, un 6,6% de las mujeres de entre 18 y 39 años refieren algún grado de discapacidad, mientras que entre las mujeres de 40 a 60 años es el 17,5% y entre las mayores de 60 un 39,5%." Paral·lelament, la *Base de Datos Estatal de Personas con Discapacidad* també mostra com el tipus de diversitat funcional més comú en les dones és la motora, la qual arribava fa tres anys a 783.771 dones d'arreu d'Espanya. A la vegada, el trastorn mental i la deficiència visual també afecten de manera significativa a la població femenina, tenint una cobertura de 401.115 i 184.631 dones, respectivament. No obstant, 598.258 dones l'any 2012 presentaven altres diversitats funcionals, no definides ni classificades per la col·lecció estadística. En el cas dels homes amb diversitat funcional, la situació és bastant similar. Aquell mateix any un total de 639.334 homes tenien una diversitat funcional motora, constituint altra vegada la tipologia més freqüent. La segona diversitat funcional coneguda més present entre la població masculina és el

trastorn mental (317.404) i la tercera, a diferència del cas femení, és la intel·lectual (178.995). Com en el cas anterior, un gran nombre d'homes (547.015) presentaven d'altres diversitats funcionals no especificades per l'estudi (Informe Olivenza 2014: 460).

No obstant, l'Informe Olivenza (2014) també exposa les dades generals obtingudes per la *Encuesta de Integración Social y Salud* aplicada a Espanya l'any 2012. Sorprenentment, en aquesta enquesta el nombre de persones comptabilitzades amb una diversitat funcional es triplica. Segons aquesta font, durant l'any corresponent hi havia 6.333.670 persones amb diversitat funcional, de les quals 3.866.888 eren dones. D'aquesta manera, el 16,7% de la població espanyola de 15 o més anys presentava algun tipus d'impediment en la participació social com a conseqüència del seu estat de salut.

En el cas de Catalunya, les dades estadístiques publicades pel *Departament de Benestar Social i Família* (2014)¹⁶ mostren com el patró es reproduceix de nou. L'any 2013 un total de 513.859 presentava una diversitat funcional reconeguda. D'aquestes, 261.422 eren dones i 252.437 eren homes. [Veure Taula 1] “Les taxes de discapacitat valorada per sexe i grups d'edat indiquen que les dones presenten més incidència a partir dels 55 anys, i els homes tenen una taxa superior de discapacitat en el grup d'edat de menys de 55 anys. Així, es constata que les dones representen el 50,87% del total de les persones amb discapacitat i els homes el 49,13%” (Departament de Benestar Social i Família, 2014). Finalment, destacar que les persones amb diversitat funcional valorada a Catalunya augmenten proporcionalment per sobre del creixement de la població. Així doncs, en tan sols deu anys (2003-2013) les persones amb diversitat funcional han passat de representar un 4,60% a ser el 6,80% del total de la població.

¹⁶ http://benestar.gencat.cat/web/.content/01departament/08publicacions/ambits_tematics/discapacitat/10_personesdiscapacitat_2013/Discapacitats-Catalunya-2013.pdf

TAULA 1: Persones amb diversitat funcional per grups d'edat i sexe, Catalunya 2013

Grups d'Edat	Homes	Dones	Total
De 0 a 15 anys	12.434	6.755	19.189
De 16 a 19 anys	4.202	2.529	6.731
De 20 a 34 anys	19.781	13.271	33.052
De 35 a 44 anys	28.010	21.998	50.008
De 45 a 54 anys	38.708	35.473	74.181
De 55 a 64 anys	47.059	48.508	95.567
De 65 a 74 anys	48.779	50.860	99.639
De 75 anys i més	53.464	82.028	135.492
Total General	252.437	261.422	513.859

Font: Informe *Persones amb Discapacitat a Catalunya 201*, Departament de Benestar Social i Família (Generalitat de Catalunya).

A continuació s'exposaran les dades principals que descriuen les característiques socioeconòmiques de les dones amb diversitat funcional a Espanya. Les variables claus escollides per a mostrar el seu perfil socioeconòmic són les següents: el nivell d'estudis, la inserció laboral i situació econòmica, la salut i les relacions socials. La major part d'aquesta informació estadística s'analitzarà a partir de la seva comparació amb aquella pertanyent al col·lectiu d'homes amb diversitat funcional i al conjunt de dones sense diversitat funcional.

Educació

Comprovar els nivells de formació de determinats grups socials és una eina útil per a poder predir en certa mesura les seves oportunitats futures en l'àmbit laboral i social. Les dades de la *Encuesta de Integración Social y Salud* del 2012, exposades en la Taula 2, confirmen que els nivells d'educació que assoleixen les persones amb diversitat funcional són considerablement baixos. Així doncs, el nivell màxim de cobertura d'estudis és el secundari, el qual tan sols abasta aproximadament un 35% d'homes i dones amb diversitat funcional.

Malgrat que la diferència d'educació entre homes i dones amb diversitat funcional sembli reduïda, aquesta no deixa de ser significativa, sobretot en els nivells d'estudis més elementals. Per exemple, un 7,5% de dones, enfront d'un 5,5%, d'homes no saben llegir o escriure. Així com un 21,1% de dones no ha completat l'Educació Primària, davant d'un 16,6% d'homes. La possessió d'un títol d'Ensenyament Superior es contempla com a molt poc probable en ambdós sexes encara que de nou la dona superi l'home en aquesta mancança (Informe Olivenza, 2014: 514). En relació a aquesta qüestió, l'Observatori *Universidad y Discapacidad* va presentar un estudi on s'analitza el grau d'inclusió de les persones amb diversitat funcional en el sistema universitari espanyol. Pel que fa al perfil de l'estudiant amb diversitat funcional, el treball posa de manifest la major presència masculina (52%) respecte a la femenina (48%). El document també demostra una major proporció d'homes (64%) que dones (36%) entre el Personal Docent i Investigador amb diversitat funcional. Contràriament, en l'àrea de Personal d'Administració i Serveis amb diversitat funcional es detecta un nombre més alt de dones (55%) que d'homes (45%) (CERMI, 2013: 41). Resulta també interessant observar les dades globals aportades pel *Ministerio de Educación, Cultura y Deporte* sobre el total d'estudiants masculins i femenins matriculats a les universitats espanyoles, sense filtrar la categoria diversitat funcional. En aquest cas, la presència de les dones és majoritària en tots els nivells de formació universitària (54,3%)¹⁷.

El nivell de formació que adquireix la dona amb diversitat funcional és també inferior en comparació amb el de la resta de dones. D'acord amb els resultats de la macroenquesta, tres de cada quatre dones amb diversitat funcional entrevistades aconsegueixen com a màxim un nivell d'estudis primaris (74,9% si la diversitat funcional és greu i 75,1% si no és greu), mentre que entre les dones sense diversitat funcional tan sols un 48,1% posseeix únicament aquest nivell d'estudis tan elemental. Connectant amb els resultats exposats anteriorment, el citat estudi exposa que només un 9% de les dones amb una diversitat funcional greu entrevistades té un nivell d'estudis universitari. Aquesta proporció és clarament menor respecte el

¹⁷ <http://www.mecd.gob.es/dms/mecd/educacion-mecd/areas-educacion/universidades/estadisticas-informes/estadisticas-informes-documentum/datos-cifras/2012-2013-datos-y-cifras-sistema-universitario-espanol.pdf>

nombre d'universitàries que apareix en la categoria de dones sense diversitat funcional (22%) (Análisis Macroencuesta Violencia de Género, 2011: 86).

Per acabar, cal apuntar que les característiques segregacionistes del nou Projecte de Llei Orgànica 8/2013, *de mejora de la calidad educativa* (LOMCE), fan preveure que el col·lectiu amb diversitat funcional experimentarà encara més obstacles per accedir als nivells educatius mitjans. De fet, en el cas de Catalunya, el Departament d'Ensenyament ja ha aportat dades on s'indica que el nombre d'alumnat amb necessitats educatives especials escolaritzat en centres ordinaris ha disminuït, mentre que aquell escolaritzat en centres d'educació especial s'ha incrementat. Aquest és un clar indicador d'un retrocés en el principi d'educació inclusiva (CERMI, 2013).

TAULA 2: Població amb diversitat funcional, segons gènere i nivell d'estudis. Percentatges. Espanya 2012

Gènere i nivell d'estudis	Home	Dona	Dif. %
No sap llegir o escriure	5,5%	7,5%	2%
Ha assistit menys de 5 anys a l'escola (Educació Primària incompleta)	16,6%	21,1%	4%
Va anar 5 o més anys a l'escola i no va arribar a l'últim curs de l'ensenyança obligatòria (Educació Primària Completa)	15,8%	17,3%	2%
Ensenyança Secundària de 1a etapa (ESO, EGB, Batxillerat Elemental)	35,3%	34,0%	-1%
Estudis de Batxillerat (BUP, Batxillerat Superior)	7,4%	6,2%	-1%
Ensenyances professionals de grau mitjà o equivalents	5,8%	5,0%	-1%
Ensenyances professionals de grau superior o equivalents	3,7%	3,1%	-1%
Estudis universitaris o equivalents	9,4%	5,5%	-4%
Doctorat	0,4%	0,3%	0%
NS/NC	0,0%	0,0%	0%

Font: *Encuesta de Integración Social y Salud (INE)*, extret del *Informe Olivenza 2014* (Observatorio Estatal de la Discapacidad).

Inserció Laboral i Situació Econòmica

Com a conseqüència dels baixos nivells formatius (i no només), disminueixen les possibilitats d'inserció laboral. Dins del *Informe Olivenza 2014* també s'exposen les dades del *Instituto Nacional de Estadística* sobre l'ocupació de les persones amb i sense diversitat funcional des de l'any 2008 fins al 2013. Aquestes últimes, observades en la Taula 3, mostren com les dones amb diversitat funcional han mantingut una taxa d'activitat i d'ocupació menor respecte a la dels seus homòlegs masculins (aproximadament entre un 10% i un 5% menys) i, en major mesura, respecte a la resta de dones (aproximadament entre un 40% i un 30% menys). Segons el *II Plan de Acción Integral de Mujeres con Discapacidad 2013*, el nombre de persones amb diversitat funcional ocupades l'any 2011 era de 337.300, de les quals 200.200 (59,4%) eren homes i 137.100 (40,6%) eren dones. Per contra, la taxa d'atur de les dones amb diversitat funcional apareix com la més elevada en tots els anys d'anàlisi excepte el 2012. Convé recalcar, però, que la reducció de les diferències entre les taxes d'ocupació de les tres categories és conseqüència primordialment de la disminució de les taxes d'ocupació tant dels homes amb diversitat funcional com de les dones sense diversitat funcional. La Taula 3 també fa reflexionar sobre l'odissea que comporta trobar una feina remunerada per a una persona amb diversitat funcional, no arribant ni a un 30% la taxa d'ocupació total d'ambdós sexes. A més a més, aquesta demostra com la discriminació per gènere en el terreny de l'ocupació segueix la mateixa tendència entre les persones sense una diversitat funcional reconeguda, tot i que més accentuada.

Altrament, la *Macroencuesta de Violencia de Género 2011* identifica que la proporció de dones amb diversitat funcional entrevistades que manté uns ingressos superiors o similars als de la seva parella és minoritària i menor que entre la resta de dones (21%, 24% i 30,5%, respectivament). Malgrat això, l'anterior estudi també afirma que quasi la meitat de les dones amb diversitat funcional entrevistades treballen o han treballat i reben una pensió pròpia (jubilació o invalidesa).

Simultàniament, *l'Informe Mundial de la Discapacitat*, elaborat l'any 2011 per l'Organització Mundial de la Salut (OMS), alerta que les persones amb diversitat funcional viuen en unes condicions de major precarietat (alimentació insuficient, falta d'accés a aigua potable, vivenda inestable, etc.) en comparació amb la resta de persones sense diversitat funcional. N'és un bon exemple en aquest sentit l'estudi *El greuge econòmic comparatiu de les persones amb discapacitat de la ciutat de Barcelona* de l'any 2006. Aquest senyala que les persones amb diversitat funcional han de suportar una sèrie de costos (d'atenció personal, bens i serveis tècnics, costos d'oportunitat, etc.) que les deixen en una situació de greuge econòmic envers la població sense diversitat funcional. La fórmula general seria que a major grau de diversitat funcional majors són els costos associats. El citat treball calcula que el greuge econòmic comparatiu mitjà ponderat¹⁸ que pateixen les persones amb diversitat funcional és de 27.398 euros anuals a la ciutat de Barcelona. Al mateix temps, el treball d'investigació demostra que les dones amb diversitat funcional han de fer front a un sobre cost no compartit pel col·lectiu masculí. "A part de la realització de les tasques domèstiques i la cura d'infants i avis com a treball sense reconeixement, s'ha d'afegir els menors ingressos que reben les dones amb discapacitat, cosa que fa que el valor del seu greuge s'incrementi" (Ajuntament de Barcelona, 2006: 81). Relacionat amb aquest fet, el *II Plan de Acción Integral de Mujeres con Discapacidad 2013-2016* (p.123) indica que "las mujeres y niñas con discapacidad conforman un sector de la población en riesgo de vivir en situación de pobreza y de dependencia de otras personas." Com a darrer punt, d'acord amb un estudi elaborat per la Fundació RAIS i la Fundació ONCE, un 23% de les persones sense sostre tenen una diversitat funcional. Una proporció que supera fins a cinc vegades a la de la població general en edat similar (CERMI, 2013).

¹⁸ El greuge econòmic comparatiu mitjà ponderat s'obté de la suma dels costos directes i indirectes mitjans associats a cadascuna de les tipologies de discapacitats existents i, conjuntament, la resta de les prestacions a l'escenari d'ingressos mitjans.

TAULA 3: Taxes d'activitat, ocupació i atur de les persones amb i sense diversitat funcional reconeguda en edat de treballar, per sexe.
Percentatges. Espanya 2008-2013

PERSONES AMB DIVERSITAT FUNCIONAL	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Taxa d'activitat (actius/ població en edat de treballar)						
Ambdós sexes	33,5	36,2	36,2	36,6	36,6	37,4
Homes	38,4	41	40,4	39,6	39,2	39,9
Dones	27,3	30,5	31	33	33,5	34,3
Taxa d'ocupació (ocupats/ població en edat de treballar)						
Ambdós sexes	28	28,3	27,7	26,7	24,5	24,3
Homes	32,8	32,1	31,4	29,1	26,2	26
Dones	22	23,7	23,3	23,9	22,5	22,2
Taxa d'atur (aturats/ actius)						
Ambdós sexes	16,3	21,8	23,3	26,9	33,1	35
Homes	14,6	21,6	22,3	26,5	33,3	34,9
Dones	19,4	22,2	24,9	27,7	32,9	35,2
PERSONES SENSE DIVERSITAT FUNCIONAL	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Taxa d'activitat (actius/ població en edat de treballar)						
Ambdós sexes	74,9	75,4	75,9	76,4	77	77,2
Homes	84,5	83,8	83,6	83,4	83,5	83,1
Dones	65,1	66,9	68,1	69,3	70,4	71,2
Taxa d'ocupació (ocupats/ població en edat de treballar)						
Ambdós sexes	66,4	61,8	60,6	59,8	57,8	57,1
Homes	76	68,9	67,1	65,7	62,9	61,9
Dones	56,6	54,5	54,1	53,9	52,6	52,3
Taxa d'atur (aturats/ actius)						
Ambdós sexes	11,3	18,1	20,1	21,7	25	26
Homes	10,1	17,8	19,8	21,2	24,7	25,5
Dones	13	18,4	20,5	22,2	25,4	26,6

Font: *La ocupación de las personas con discapacidad* (INE), extret del *Informe Olivenza 2014* (Observatorio Estatal de la Discapacidad).

Salut i Relacions Socials

Tornant al *Informe Olivenza 2014*, i d'acord amb els resultats de la *Encuesta Europea de Salud en España* de l'any 2009, les limitacions per motius de salut per a realitzar les activitats de la vida diària afecten a la dona amb diversitat funcional en una major proporció que a l'home amb diversitat funcional. Els exercicis rutinaris lligats a la cura d'un/a mateix/a, dels altres i de la llar sovint es converteixen en una dificultat afegida per a la dona amb diversitat funcional com a conseqüència del seu estat de salut. Contràriament, les limitacions degudes a "d'altres raons" tenen una major incidència en els homes, especialment quan es tracta de tasques com preparar menjars o dur a terme les feines domèstiques. Aquest fet ja denota una clara desvinculació de les responsabilitats domèstiques en clau de gènere, reafirmant l'allunyament del subjecte masculí d'aquelles feines que es consideren erròniament de naturalesa femenina.

Amb l'objectiu final d'analitzar la violència de gènere, és important conèixer en quina mesura les dones amb diversitat funcional tenen o han tingut una relació de parella. Segons les estadístiques de la *Macroencuesta de Violencia de Género 2011*, dues de cada tres dones amb diversitat funcional (61,2% amb diversitat funcional greu i 63,5% amb diversitat funcional no greu) té una parella o cònjuge en el moment de l'entrevista. En canvi, un 74,7% de dones que no presenten una diversitat funcional es troben emparellades. "Ello se debe en parte a la mayor incidencia de la discapacidad en las edades avanzadas, cuando es más frecuente la viudedad, aunque la proporción de quienes tienen o han tenido cónyuge/pareja en los últimos diez años sigue siendo menor que entre las mujeres sin discapacidad" (Análisis Macroencuesta Violencia de Género, 2011: 86). Realment la resposta a aquesta situació es troba en els múltiples prejudicis socials que envolten a la dona amb diversitat funcional, els quals s'exposaran en profunditat en els següents capítols del llibre.

Així mateix, el *Informe Olivenza 2014* confirma amb dades que la dona amb diversitat funcional experimenta més obstacles que l'home amb diversitat funcional a l'hora de participar socialment. L'accessibilitat, la participació en esdeveniments culturals, la pràctica de *hobbies*, l'ús

d'Internet o la mobilitat són àrees on la dona amb diversitat funcional pateix una major dificultat com a conseqüència de la manca d'ajuda personal o tècnica. En referència a la mobilitat, la manca d'ajuda personal o assistència arriba a perjudicar en un 10% més a les dones que als homes amb diversitat funcional [Veure Taula 4]. Vist això, no resulta estrany que les dones amb diversitat funcional tendeixin a romandre més temps internades en centres que els homes en la seva mateixa situació (Pié & Riu, 2014).

1.2. La Comptabilització de la Violència de Gènere

L'acusada discriminació i invisibilitat que afecta les dones amb diversitat funcional és un indicador ferm del seu alt risc a patir violències de tot tipus. De fet, un dels informes realitzats en el marc del *Proyecto Metis sobre Violencia y Mujer con Discapacidad*¹⁹ sosté que les dones i les nenes amb diversitat funcional són el grup més marcat per la violència. En paraules de la *Xarxa Internacional de Dones amb Discapacitat* (2010), “la violencia contra la mujer con discapacidad es parte de una cuestión más amplia de la violencia contra las personas con discapacidad en general, e incluye la violencia realizada por la fuerza física, la coacción jurídica, la coerción económica, la intimidación, manipulación psicológica, el engaño y la desinformación, y en el que la ausencia de libertad y consentimiento informado es un componente clave de análisis” (INWWD, 2010: 8). La complexitat que envolta l'estudi d'aquest tipus de violència es fa encara més prominent quan es tracta d'identificar els subjectes que l'exerceixen. Més enllà de les parelles de les dones amb diversitat funcional, qualsevol home (o fins i tot dona) encarregat de la seva cura i assistència pot esdevenir fàcilment un potencial agressor (Santamarina, 2011). No obstant, la violència de gènere envers les persones amb diversitat funcional és generalment exercida en mans d'assistents personals (abús emocional, físic i sexual), proveïdors de la cura de la salut (abús emocional i sexual), i membres de la família (abús emocional) (Young, Nosek, Howland,

¹⁹ Projecte desenvolupat per AIES en el període 1997-1998 en el marc de la Iniciativa Comunitària DAPHNE de la Comissió Europea, dirigit a detectar i denunciar la situació d'injustícia social i vulneració dels drets més bàsics patits en situacions quotidianes de les dones amb diversitat funcional.

TAULA 4: Població amb diversitat funcional, segons dificultats per la participació social. Nombres absoluts i percentatges sobre el total de persones amb diversitat funcional. Persones de 15 i més anys. Espanya, 2012

Dificultats per la participació social	Home	Dona	Total	Home	Dona	Total	Dif.%
"Mobilitat: per manca d'ajudes tècniques"	286.760	709.473	996.233	11,6%	18,3%	15,7%	7%
"Mobilitat: per manca d'ajuda personal o assistència"	324.659	894.833	1.219.492	13,2%	23,1%	19,3%	10%
"Accessibilitat: per manca d'ajudes tècniques"	312.159	549.146	861.305	12,7%	14,2%	13,6%	2%
"Accessibilitat: per manca d'ajuda personal o assistència"	324.423	683.132	1.007.555	13,2%	17,7%	15,9%	5%
"Ús d'Internet"	891.380	1.080.679	1.972.059	36,1%	27,9%	31,1%	-8%
"Ús d'Internet: per manca d'ajudes tècniques"	77.011	129.439	206.450	3,1%	3,3%	3,3%	0%
"Ús d'Internet: per manca d'ajuda personal o assistència"	74.427	143.685	218.112	3,0%	3,7%	3,4%	1%
"Contactes socials: per manca d'ajudes tècniques"	10.281	18.262	28.543	0,4%	0,5%	0,5%	0%
"Contactes socials: per manca d'ajuda personal o assistència"	9.841	7.276	17.117	0,4%	0,2%	0,3%	0%
"Hobbies: per manca d'ajudes tècniques"	368.578	687.671	1.056.249	14,9%	17,8%	16,7%	3%
"Hobbies: per manca d'ajuda personal o assistència"	321.564	711.334	1.032.898	13,0%	18,4%	16,3%	5%
"Actes culturals: per manca d'ajudes tècniques"	288.747	590.413	879.160	11,7%	15,3%	13,9%	4%
"Actes culturals: per manca d'ajuda personal o assistència"	322.681	699.758	1.022.439	13,1%	18,1%	16,1%	5%

Font: *Encuesta de Integración Social y Salud* (INE), extret del *Informe Olivenza 2014* (Observatorio Estatal de la Discapacidad).

Chanpong & Rintala, 1997; Nixon, 2009; citat per INWWD, 2010). Aquesta consideració sembla lògica si tenim en compte que un 68% de les dones europees amb diversitat funcional viu en institucions (Informe Parlament Europeu, 2004).

La classificació d'aquesta gran violència que atempta contra la població femenina amb diversitat funcional tampoc ha estat exempta de conflictes. Així doncs, per a alguns autors aquest tipus de violència no es pot categoritzar com a violència de gènere perquè es troba emmarcada en una problemàtica més generalista, lligada al conjunt del col·lectiu amb diversitat funcional, que admet grans interrogants encara pendents de resposta. En canvi, en aquest estudi s'és partidari de l'opinió d'autores com Marita Iglesias, la qual defensava que "la búsqueda de soluciones a un problema general, pasa por la comprensión y el conocimiento de muchas y particulares micro manifestaciones del mismo. Las diferentes formas que adopta la discriminación hacia el colectivo de personas con discapacidad se acentúan cuando esas personas son mujeres. Entre ellas, está el ejercicio del abuso y la violencia que tiene su razón de ser en el sexo y la discapacidad" (Informe Metis, 1997/8: 56). Per tant, en aquest recerca es centraran els nostres esforços en comprendre en major mesura la violència de gènere que s'exerceix en la dona amb diversitat funcional, entenent les seves especificitats i conseqüències. Conseqüentment, des del moviment associatiu es reivindica la redefinició de violència de gènere incloent-hi millor aquella patida per les dones amb diversitat funcional. A tall d'exemple Soledad Arnau (2006) denunciava que "la mayor visibilización de estos últimos años de la problemática de la violencia de género contra las mujeres en general, no implica una también mayor visibilización de este fenómeno social cuando se trata de mujeres con especificidad de la diversidad funcional".

Però, què és la violència de gènere? Crim, atemptat als drets humans, són paraules que s'associen a la violència exercida en contra de la dona o per motiu del seu gènere. D'acord amb l'*Informe de la Quarta Conferència Mundial sobre la Dona*, i en sintonia amb l'adoptada per les Nacions Unides, "la expresión *violencia contra la mujer* se refiere a todo acto de violencia basado en el género que tiene como resultado posible o real un daño físico,

sexual o psicológico, incluidas las amenazas, la coerción o la privación arbitraria de la libertad, ya sea que ocurra en la vida pública o privada”. La violència de gènere pot adquirir múltiples manifestacions, des de la mutilació genital fins l'abús emocional i l'explotació econòmica. Així mateix, les seves conseqüències no les pateix tan sols la pròpia víctima, sinó també de forma directa els seus fills o filles i totes les persones que depenen d'aquesta. Tanmateix, l'Organització Mundial de la Salut reconeixia l'any 1996 que la violència de gènere influeix negativament en el conjunt de la societat i, per aquest motiu, és una prioritat de la sanitat pública (Informe Violència de Gènere, 2011: 78). La manca de recursos, la inadequada resposta institucional o el lligam a determinades ideologies tradicionals representen obstacles comuns a l'hora de resoldre aquestes situacions (Informe Metis, 1997/8). Globalment, es podria afirmar que la violència de gènere té els seus orígens en la desigualtat existent entre homes i dones.

Les conclusions de la macroenquesta de violència de gènere proven que a l'Estat Espanyol la incidència de la violència de gènere és superior entre les dones amb una diversitat funcional reconeguda. Certament, l'avenç de resultats de la *Macroencuesta de Violencia de Género 2015* senyala que “las mujeres que tienen un certificado de discapacidad con grado igual o superior al 33% afirman haber sufrido violencia física, sexual o miedo de sus parejas o ex parejas (23,3%) en mayor medida que las que no tienen certificado de discapacidad (15,1%) siendo las diferencias estadísticamente significativas” (Macroencuesta de Violencia contra la Mujer, 2015: 34). [Veure Gràfic 1] A banda d'això, l'Informe del CERMI sobre *Derechos Humanos y Discapacidad* de l'any 2013 confirma que, durant l'any anterior, entre les 52 víctimes mortals de violència de gènere, 7 eren dones amb diversitat funcional (un 13,46% sobre el total). Pel que fa a l'any 2011, l'anàlisi de la macroenquesta corresponent subratlla que “una de cada cuatro mujeres con discapacidad grave y con cónyuge/pareja²⁰ ha sido víctima con cierta frecuencia de al menos un comportamiento que cabe calificar como violencia de género (25,7%) y

²⁰ La *Macroencuesta de Violencia de Género 2011* només analitza la violència de gènere perpetrada per part de la parella o exparella, i no per d'altres subjectes.

una de cada siete (15%) de dos o más comportamientos durante el año previo a la encuesta. Entre las mujeres con menor grado de discapacidad, la frecuencia de maltrato es menor, pero aun así casi dos de cada diez (19,1%) ha sido víctima de al menos un comportamiento de maltrato y una de cada diez (9,1%) de dos o más comportamientos (p.88)". Així mateix, la proporció de dones amb diversitat funcional que se sent maltractada per la seva parella és entre dues i quatre vegades major (depenent de la gravetat de la diversitat funcional) que la del col·lectiu femení sense diversitat funcional. "En el caso de ruptura de la pareja, el riesgo de maltrato por parte del ex cónyuge/ex pareja también es mayor: 11 % entre las mujeres con algún grado de discapacidad frente a 7,9 % cuando no hay discapacidad" (CERMI, 2013: 5). Cal recordar que el coneixement d'aquestes dades va ser el fet que va promoure la creació de la *Estrategia Nacional para la Erradicación de la Violencia Contra la Mujer 2013-2016*.

Més enllà de la macroenquesta estatal sobre la violència de gènere, les fonts estadístiques en relació a la violència de gènere vers la dona amb diversitat funcional a Espanya es redueixen gairebé a zero. Aquest fet ha provocat una clara manca d'estudis acadèmics sobre la temàtica. Malgrat això, l'anàlisi d'aquesta problemàtica en la seva vessant més conceptual o teòrica ha anat adquirint una creixent importància.

A escala internacional també hi ha una sèrie d'estudis que dibuixen aquesta tendència. Segons un informe del Parlament Europeu de l'any 2004²¹, quasi un 80% de les dones amb diversitat funcional és víctima de violència i té un risc quatre vegades més elevat que la resta de dones a patir violència sexual. Com a mostra, per a les dones que tenen entre 16 i 45 anys aquesta violència és la principal causa de mort, per davant del càncer, els accidents de tràfic i, fins i tot, la guerra (Informe Parlament Europeu, 2004). "Asimismo, el informe señalaba que el 80% de las mujeres con discapacidad que viven en instituciones se encontraba expuesto a la violencia de personas de su entorno, ya sea personal

²¹ Informe sobre la situación de las mujeres de los grupos minoritarios en la Unión Europea de 2004.

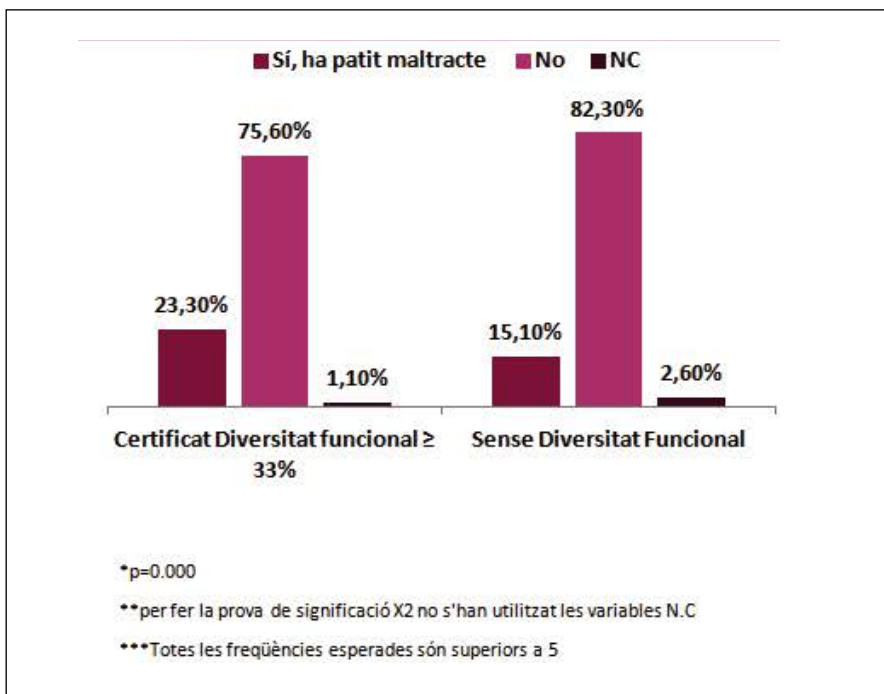
sanitario, de servicio o personas cuidadoras” (II Plan Integral de Acción de Mujeres con Discapacidad 2013-2016, 2013: 62). Per confirmar l'existència d'aquests comportaments hostils, l'article de Pié & Riu (2014) exposa una sèrie de recerques internacionals seleccionades anteriorment per Iglesias (2011). Aquesta última tracta un informe suec²² del 2007 on es confirma, a partir d'una entrevista a 1.063 dones amb diversitat funcional, que un 33% d'aquestes havien patit algun tipus de violència al llarg de la seva vida. També anomena un informe dels Estats Units que mostra els resultats d'un àudio qüestionari anònim realitzat amb el col·lectiu estudiat. En aquest, de 305 dones amb diversitat funcional, el 68% havia estat víctima d'un acte de violència durant l'últim any. Altrament, la INWWD (2010) exposa dos estudis extrets del Report *Prevalence of abuse of women with physical disabilities*²³ de 1997. En el primer, s'exposa com un 40% de 245 dones amb diversitat funcional entrevistades havia patit algun tipus d'abús, i concretament un 12% afirmava haver sofert violacions. Menys de la meitat d'aquests incidents van ser denunciats. En el segon, 25 de 31 dones amb diversitat funcional declaraven haver estat objecte d'un abús emocional, sexual o físic. Seguint en el terreny internacional, una investigació canadenc²⁴ de l'any 1995 explica com una noia amb diversitat funcional tindria dues vegades més riscos de ser violentada sexualment o físicament que una noia sense una diversitat funcional. Les conclusions del treball assenyalen l'entorn familiar com a principal generador de possibles abusos (ICD, 2003). Per acabar, cal fer una especial referència al *Mapa de la Discriminación* impulsat pels Consells de Ministres de Justícia i Interior de la Unió Europea. Aquest revela que el tercer motiu de delictes per odi és la diversitat funcional (CERMI, 2013).

²² Handu. (2007). Men's Violence against Women with Disabilities. *The Swedish Research Institute for Disability Policy* (1).

²³ Young, M., M. Nosek, C. Howland, G. Chanpong, y D. Rintala.(1997) “*Prevalence of abuse of women with physical disabilities*”. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 78, Supplement: s34–8.

²⁴ Canadian Abilities Foundation, 1995

Gràfic 1: Dones que han patit violència física, sexual o por segons si tenen o no diversitat funcional reconeguda

Font: extret de la *Macroencuesta de Violencia contra la Mujer 2015: avance de resultados* (Delegación del Gobierno para la Violencia de Género, Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad).

1.3. Conclusions

La legislació entorn a la diversitat funcional i la violència de gènere ha progressat en gran mesura. Actualment existeix un marc legal reconeixedor dels drets específics de les persones amb diversitat funcional que subratlla la necessitat d'adoptar mesures d'acció positiva envers aquells col·lectius més susceptibles de discriminació. De fet, s'han elaborat diversos plans i estratègies per abordar la situació d'exclusió i desigualtat que envolta al col·lectiu femení amb diversitat funcional. A banda d'això, a nivell català i espanyol, les lleis centrades en combatre la violència de gènere disposen

de clàusules específiques destinades a agilitzar la recuperació de les víctimes d'aquest col·lectiu. Malgrat que la normativa continuï sent massa general i difusa i encara contingui disposicions contràries a la *Convenció Internacional sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat*, és innegable que hi ha hagut millores importants en el terreny legislatiu.

No obstant, les dones amb diversitat funcional continuen patint les quotes majors d'atur, salaris inferiors, més incidència de la pobresa, nivells de formació menys sofisticats i major aïllament social. És aquesta realitat social i econòmica, quasi estàtica, la que sotmet a la dona amb diversitat funcional a una situació d'acusada vulnerabilitat. Ella no només compartirà els desavantatges lligats a la diversitat funcional, sinó que també arrossegara els obstacles que pel fet de ser dona haurà d'afrontar. Aquesta discriminació i invisibilitat és la major precursora de situacions de violència i maltractament, encara que per a molts autors i autores la pròpia discriminació o exclusió ja equivaldria a un acte de violència. En efecte, els resultats de la macroenquesta de violència de gènere i de nombrosos estudis acadèmics evidencien l'elevada proporció de dones amb diversitat funcional que ha estat víctima de violència de gènere. Certa literatura fins i tot afirma que és el grup social més marcat per la violència.

En poques paraules: LA TEORIA NO ES CORRESPON AMB LA PRÀCTICA. Com en molts d'altres aspectes, existeix una exagerada contradicció entre el hom pot llegir en una llei i el que pot observar al seu voltant. El problema és que per tal que la societat sigui conscient d'aquesta realitat és necessari fugir urgentment dels estereotips socials i els estàndards hegemònics. Com s'explicarà en detall en els pròxims capítols, l'origen d'aquest clar "contrast" recau en la persistència de múltiples prejudicis socials, els quals es sostenen en un model patriarcal i capacitista encara molt arrelat en les nostres societats. Per revertir progressivament aquest rerefons és imprescindible la col·laboració conjunta de tots els sectors socials a través de programes de prevenció, detecció i intervenció que ajudin a deixar de "normalitzar" situacions d'injustícia i violència. I encara més important, cal l'organització i mobilització del col·lectiu femení amb diversitat funcional; cal que la dona amb diversitat funcional pugui ser d'una vegada la protagonista dels seus drets i de les seves accions.

Bibliografia

- Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal de Persones amb Discapacitat. *El greuge comparatiu econòmic de les persones amb discapacitat de la ciutat de Barcelona: el sobre esforç econòmic que origina la discapacitat*. [En línia]. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal de Persones amb Discapacitat, 2006. <<http://w110.bcn.cat/fitxers/baccessible/estudigreuge.545.pdf>>
- Asociación Iniciativas y Estudios Sociales. *Informe sobre Violencia, Mujer y Discapacidad*. [En línia]. A Coruña: Asociación Iniciativas y Estudios Sociales, 1998. <<http://www.asoc-ies.org/violencia/docs/informe%20metis.pdf>>
- Catalunya. Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista. (DOGC [En línia], núm. 5123, 02-05-2008,pàg. 34425-34462). <<http://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/5123/969239.pdf>>
- Catalunya. Llei 25/2010, del llibre segon del Codi Civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família. (DOGC núm. 5686, de 05-08-2010, p. 61162-61260).
- Catalunya. Llei 13/2014, del 30 d'octubre, d'accessibilitat. (DOGC [En línia], núm. 6742, pàg. 04-11-2014, 1-39). <<http://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/6742/1379017.pdf>>
- Comisión Europea, DG de Justicia, Libertad y Seguridad, Programa Daphne. *Violencia y Discapacidad*. Kane J. Folletos Daphne: asuntos y experiencias en la lucha contra la violencia ejercida contra los niños, los adolescentes y las mujeres. Bruselas: Comisión Europea, DG de Justicia, Libertad y Seguridad, 2008.
- Comité Español de Representantes de Personas con Discapacidad (CERMI). *Derechos Humanos y Discapacidad: Informe España 2013*. [En línia]. Madrid: Ediciones Cinca, 2014. <http://www.convenciondiscapacidad.es/Informes_new/V%20INFORME%20DDHH%202013.pdf>
- Comité Español de Representantes de Personas con Discapacidad (CERMI). "II Plan Integral de Acción de Mujeres con Discapacidad 2013-2016". *Colección Generosidad Género y Discapacidad*, n.1. Madrid: Ediciones Cinca, 2013. <<http://www.once.es/new/plan-de-igualdad/documentos-de-interes/II%20Plan%20Integral%20de%20Accion%20de%20Mujeres%20con%20Discapacidad%202013-2016%20del%20CERMI.pdf>>
- Departament de Salut, Direcció General de Planificació i Avaluació. *Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la salut a Catalunya*. Dossier 5 Document operatiu de dones amb discapacitat. [En línia]. Barcelona: Departament de Salut, Direcció General de Planificació i Avaluació, 2010.<http://canalsalut.gencat.cat/web/.content/home_canal_salut/professionals/temes_de_salut/violencia_i_maltractaments/documents/arxius/operatiu_donesdiscapacitades.pdf>
- Diputació de Barcelona, Servei de Promoció de Polítiques d'Igualtat Dona-Home. *Reflexions en femení: apunts sobre dona i discapacitat*. Núm. 18. [En línia]. Barcelona: Diputació de Barcelona, Servei de Promoció de Polítiques d'Igualtat Dona-Home, Centre Francesca Bonnemaison, 2004. <<https://www.diba.cat/documents/233376/233762/dones-descarrega-publicacions-reflexions18-pdf.pdf>>

España. Ley Orgánica 26/ 2011, de 1 de agosto, *de Adaptación normativa a la Convención Internacional sobre los Derechos de las Personas con Discapacidad*. (BOE [En línea], núm. 184, 02-08-2011, pág. 87478-87494). < <https://www.boe.es/boe/dias/2011/08/02/pdfs/BOE-A-2011-13241.pdf>>

España. Ley 13/1982, de 7 de abril, *de integración social de los minusválidos*. (BOE [En línea], núm. 103, 30-04-1982, pág. 11107-11112). < <https://www.boe.es/boe/dias/1982/04/30/pdfs/A11106-11112.pdf>>

España. Ley 51/2003, de 2 de diciembre, *de igualdad de oportunidades, no discriminación y accesibilidad universal de las personas con discapacidad*. (BOE [En línea], núm. 289, 03-12- 2003, pág. 43187-43195). < <https://www.boe.es/boe/dias/2003/12/03/pdfs/A43187-43195.pdf>>

España. Ley 49/2007, de 26 de diciembre, *de infracciones y sanciones en materia de igualdad de oportunidades, no discriminación y accesibilidad universal de las personas con discapacidad*. (BOE [En línea], núm. 310, 27-12-2007, pág. 53278-53284). <<https://www.boe.es/boe/dias/2007/12/27/pdfs/A53278-53284.pdf>>

España. Real Decreto Legislativo 1/2013, de 29 de noviembre, por el que se aprueba el Texto Refundido de la *Ley General de Derechos de las Personas con Discapacidad y de su Inclusión social*. (BOE [En línea], núm. 289, 03-12-2013, pág.95635-95673). <<https://www.boe.es/boe/dias/2013/12/03/pdfs/BOE-A-2013-12632.pdf>>

España. Ley Orgánica 1/2004, del 28 de desembre, *de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género*. (BOE [En línea], núm.313, 29-12-2004, pág. 42166-42197). <<http://www.boe.es/boe/dias/2004/12/29/pdfs/A42166-42197.pdf>>

España. Ley Orgánica 2/2010, de 3 de marzo, *de salud sexual y reproductiva y de la interrupción voluntaria del embarazo*. (BOE [En línea], núm.55, 04-03-2010, pág. 21001-21014). <<https://www.boe.es/boe/dias/2010/03/04/pdfs/BOE-A-2010-3514.pdf>>

España. Real Decreto-ley 3/2013, de 22 de febrero, *por el que se modifica el régimen de las tasas en el ámbito de la Administración de Justicia y el sistema de asistencia jurídica gratuita*. (BOE [En línea], núm. 47, 23-02-2013, pág. 15205-15218). <<https://www.boe.es/boe/dias/2013/02/23/pdfs/BOE-A-2013-2029.pdf>>

España. Ley Orgánica 8/2013, de 9 de diciembre, *para la mejora de la calidad educativa*. (BOE [En línea], núm. 295,10-12-2013, pág. 97858-97921). <<https://www.boe.es/boe/dias/2013/12/10/pdfs/BOE-A-2013-12886.pdf>>

España. Ley Orgánica 2/2011, de 28 de enero, por la que se modifica la Ley Orgánica 5/1985, de 19 de junio, del Régimen Electoral General. (BOE [En línea], núm. 25, 29-01-2011, pág. 9504-9523). <<https://www.boe.es/boe/dias/2011/01/29/pdfs/BOE-A-2011-1639.pdf>>

DINCAT (Discapacitat Intel·lectual Catalunya). *La vida política: claus per participar-hi activament*. Endara Rosales, J. [En línia]. Barcelona: DINCAT (Discapacitat Intel·lectual Catalunya), 2015. <http://www.dincat.cat/la-vida-pol%C3%ADtica-claus-per-participar-hi-activament_216545.pdf>

García-Santesmases Fernández, A.: "Dilemas feministas y reflexiones encarnadas: el estudio de la identidad de género en personas con diversidad funcional física", *Athenea Digital*, n. 14 (4), 2014, pp. 19-47, Barcelona. [En línia] <<http://atheneadigital.net/article/viewFile/v14-n4-garcia-santesmases/1353-pdf-es>>

Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social i Família. *Persones amb Discapacitat a Catalunya 2013*. [En línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social i Família, 2014. <http://benestar.gencat.cat/web/.content/01departament/08publicacions/ambits_tematics/discapacitat/10_personesdiscapacitat_2013/Discapacitats-Catalunya-2013.pdf>

Generalitat de Catalunya, Institut Català de la Dona (ICD). *La discriminació en contra de les dones amb discapacitat: 2ª Conferència europea de ministres responsables de les polítiques d'integració de les persones amb discapacitat*. [En línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Institut Català de la Dona, 2003. <<http://centreantigona.uab.cat/docs/articulos/La%20discriminaci%C3%B3%20contra%20de%20les%20dones%20amb%20discapacitat.pdf>>

Handu. 2007. *Men's Violence against Women with Disabilities*. The Swedish Research Institute for Disability Policy.

Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Datos y Cifras del Sistema Universitario Español: Curso 2012-2013. [En línia]. Madrid: Secretaría General Técnica, Subdirección General de Documentación y Publicaciones, 2012. <<http://www.mecd.gob.es/dms/mecd/educacion-mecd/areas-educacion/universidades/estadisticas-informes/estadisticas-informes-documentum/datos-cifras/2012-2013-datos-y-cifras-sistema-universitario-espanol.pdf>>

Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad. "Violencia de género hacia las mujeres con discapacidad. Un acercamiento desde diversas perspectivas profesionales". Santamarina, C. *Colección contra la violencia de género* núm. 11. [En línia]. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad. Centro de Publicaciones, 2011. <http://msssi.gob.es/ssi/violenciaGenero/publicaciones/colecciones/PDFS_COLECCION/libro_11_mujeresdiscapacidad.pdf>

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, Observatorio estatal de la Discapacidad. *Informe Olivenza 2014, sobre la discapacidad en España*. [En línia]. Olivenza: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, Observatorio estatal de la Discapacidad, 2014. <<http://sid.usal.es/idos/F8/FDO25726/Informe%20Olivenza%202014.pdf>>

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, Comisión del Consejo Interterritorial del Sistema Nacional de Salud. *Informe de Violencia de Género 2011*. [En línia]. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Centro de Publicaciones, 2013. <http://www.msssi.gob.es/organizacion/sns/planCalidadSNS/pdf/equidad/INFORMEVG_2011.pdf>

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. *Estrategia Nacional para la Erradicación de la Violencia contra la Mujer 2013-2016*. [En línia]. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Centro de Publicaciones, 2013. <<http://www.msssi.gob.es/ssi/violenciaGenero/EstrategiaNacional/pdf/EstrategiaNacionalCastellano.pdf>>

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. *Estrategia Española sobre Discapacidad 2012-2020*. [En línia]. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Centro de Publicaciones, 2012. http://www.lamoncloa.gob.es/espana/eh14/social/Documents/estrategia_espanola_discapacidad_2012_2020.pdf

- Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, Delegación del Gobierno para la Violencia de Género. *Análisis sobre la Macroencuesta de Violencia de Género de 2011*. [En línea]. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Centro de Publicaciones, 2011. <http://www.msssi.gob.es/ssi/violenciaGenero/publicaciones/estudiosinvestigaciones/PDFS/IV_Macroencuesta_2011.pdf>
- Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, Delegación del Gobierno para la Violencia de Género. Macroencuesta de Violencia contra la Mujer 2015: avance de resultados. [En línea]. Nota de Prensa. <<http://www.msssi.gob.es/gabinetePrensa/notaPrensa/pdf/30.03300315160154508.pdf>>
- Nacions Unides, *Convenció Internacional sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat* (CDPD). Nova York: Nacions Unides, 2006. [En línia] < <http://www.un.org/esa/socdev/enable/documents/tccconvs.pdf>>
- Red Internacional de Mujeres con Discapacidad (INWWD), Grupo de Discusión sobre Violencia. *Violencia contra Mujeres con Discapacidad*. [En línea]. Red Internacional de Mujeres con Discapacidad, 2010. <<http://www.internationaldisabilityalliance.org/es/red-internacional-de-mujeres-con-discapacidad-inwwd>>
- Reviriego Picón, F; Fernández Santiago, P. *La Violencia de Género en las Mujeres con Discapacidad: Un Tema Olvidado*. [En línea] < <http://www.articulo12.org.ar/documentos/trabajos/comision%20IV/4-reviriego.pdf>>
- Sentencia 131/2010, de 2 de diciembre de 2010.
- Pié Balaguer, A.; Riu Pascual, C.: “Violencia, mujer y diversidad funcional. La vulnerabilidad aumentada”, *Educació Social. Revista d’Intervenció Socioeducativa*, n. 58, 2014, pp. 45-64, Barcelona. [En línia] <<http://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/viewFile/284933/372783>>
- Young, M., M. Nosek, C. Howland, G. Chanpong, & D. Rintala. 1997. “Prevalence of abuse of women with physical disabilities”. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 78, Supplement: s34–8.